

Türkçenin yazım kılavuzu üzerine düşünceler

Dr. Ceval KAYA

0. Giriş.
1. İlkeler.
2. Sorunlar.
 - 2.1. Yabancı kelimelerin yazımı.
 - 2.2. Büyük harflerin kullanımı.
 - 2.3. Düzeltme işaretinin kullanımı.
 - 2.4. Bitişik yazım.

0. Giriş.

Bu yazıda, türkçenin yazımındaki dört büyük sorunu ele aldım. Bu sorunların çözümünüyle ilgili düşüncelerimi gerekçeleriyle birlikte ortaya koydum.

1. İlkeler.

Yazım kılavuzunun öncelikli özellikleri şunlar olmalıdır:

a. Kılavuz, dilde kullanılan her kelimenin tek tek nasıl yazılacağını gösteren bir dizin olmamalıdır. Kılavuzda gösterilecek sayıca az, ancak tutarlı kurullarla, dizine bakmaya gerek kalmadan her kelime doğru olarak yazıla bilmelidir.

b. Anlatımı, kolay anlaşılır ve açık olmalıdır.

c. Kurullar açıklanırken elden geldiğince çok örnek verilmeli, kural dışı bütün durumlar da gösterilmelidir.

ç. İkili biçimlerden kaçınılmalı, her husus tek biçime indirilmelidir.

2. Sorunlar.

2.1. Yabancı kelimelerin yazımı.

Kelimeler, bir dilden öbürüne geçerken, söylenişleri yeni dilin ses yapısına uyar. Bu sebepten, ister doğu dillerinden, isterse batı dillerinden alınmış olsun, dilde, kullanılan bütün yabancı kelimeler türk söylenişine göre yazılmalıdır. Buna göre, *'ilm değil ilim, şekl değil şekil, pençşenbih değil perşembe olduğu gibi, film değil filim, spor değil sipor, tren değil tiren, standart değil standart, program değil purogram* olmalıdır. Doğru kaynaklı kelimeleri türk söylenişine uydururken, batıdan alınanları asıllarına uygun olarak yazmak, kelimelere milliyetlerine göre davranmak olur. Bu ise bilimle bağdaşmaz.

Aynı konu, yabancı özel adlar için de geçerlidir. Latin alfabesini kullanmayan milletlere ait özel adları söyleyişe göre, bu alfabeyi kullananlarınkini asıllarına göre yazmak da aynı derecede yanlış olur. Buna göre, *Balzac değil Balzak, Shakespeare değil Şekspir* yazılmalıdır. Yabancı özel adlar asıllarına uygun olarak yazılacaksa, latin alfabesi dışında bir alfabe kullanan milletlerin özel adlarını da transkribe etmek gerekir.

2.2. Büyük harflerin kullanımı.

a. Kişilerin yalnızca ad ve soy adlarının ilk harfleri büyük yazıla bilir. Kişi adlarından önce ve sonra gelen sanlar küçük yazılmalıdır. Ancak, ad kadar genelleşmiş ve o kişinin adının bir parçası haline gelmiş sanların ilk harfleri büyük yazılmalıdır: *Ahmet bey, prof. Ahmet Cafer Oğlu, Recep yüz başı, Kilisli Rifat* gibi.

b. Yalnızca, varlığın adına dahil kelimeler büyük yazılmalıdır. Ada dahil olmayan, söylerken bizim eklediğimiz adın türünü gösteren kelimeler küçük yazılmalıdır: *Büyük Menderes Nehri* değil *Büyük Menderes nehri* gibi. Çünkü, o nehrin adı, *Büyük Menderes Nehri* değil, *Büyük Menderes*'tir.

c. Büyük harfle yazılan bir kelimedenden türemiş kelimeler küçük yazılmalıdır: *İzmirli* değil *izmirli*. Çünkü, *İzmir* ile *izmirli* arasında çok fark vardır. Birisi *şehirdir*, öteki o şehirden olan *kişidir*; biri bir tanedir, öteki o şehrin nüfusu kadar çoktur.

ç. Dil, millet, din, mezhep, tarikat adları da küçük yazılmalıdır.

d. Saygı göstermek veya önem vermek amacıyla işaret zamiri veya tür adı, bir özel ad yerine kullanıldığında kimi zaman büyük yazılmaktadır. *Atatürk* veya *Kuran* çevirilerinde *Allah* yerine kullanılan *O*; *hz. Muhammed* için kullanılan *Peygamber* gibi. Bu kelimeler, varlıkların özel adları olmadıkları için, küçük yazılmalıdır. Çünkü, o kelimelerin karşıladığı varlıklar ne kadar yüce ve önemli olurlarsa olsunlar, adları, dilde bütün öteki varlıkların adları gibi aynı sınıfta tabidir.

2.3. Düzeltme işaretinin kullanımı.

Türkçeye girmiş doğu kaynaklı kelimelerdeki ünlüleri, kimi zaman da ünsüzleri doğru söyleyebilmek için düzeltme işareti kullanılmaktadır. Bu işaret bazen uzunluğu, bazen inceliği, bazen de hem uzunluğu hem inceliği göstermektedir. Nerelerde kullanılması gerektiği, kuralı değil, o işareti alan kelimeleri ezberleyerek bellendiği için, çok zaman bilinememekte ve bu yüzden de yazımda ihmal edilmektedir. İşaret yalnızca yabancı kelimelere geldiği için, öğrencilerin, o kelimeleri öğrenirken anlamlarıyla birlikte söylenişlerini de ezberlemeleri yerinde olur. Zira, anlamını bilmeden kelimeyi doğru söylemiş olmak bir şey ifade etmez. Bir kişinin kelimenin anlamını bildiği halde söylenişini bilmemesi ise pek umulmaz. Eş yazımlı kelimelerden hangisinin kastedildiği, bağlamdan kolayca anlaşılacağı için, karışma söz konusu olmayacaktır.

Uzunluğu göstermek üzere bu işareti kullandığımızı, düşünsek, bazı tereddütler belirecektir. Son hecedeki vokali uzun olan, fakat bu uzunluk, kelime yalın şekilde iken fark edilmeyen bazı kelimeler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, söz konusu uzun vokal hece sonuna düşmekte ve uzun söylenmektedir: *nizam*, *tespit*; *nizâmı*, *tespîti* gibi. Kelimenin ekli ve yalın biçimlerindeki bu söyleyiş farklılığı, yazıya da yansıtılacak mıdır? Ek aldığı zaman ortaya çıkan bu uzunlukların da zamanla kısalacağı kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, *tespîti* biçiminde söylendiği gibi, *tespiti* olarak da telaffuz edilmektedir.

Bu gün uzun telaffuz ediyoruz diye, düzeltme işaretli yazacağımız kelimeyi, yirmi yıl sonra uzun söylemez olursak, tekrar yazılışını mı değiştireceğiz!

En doğru ve en tutarlı hareket, bu işareti yazımdan tamamen kaldırmaktır.

2.4. Bitişik yazım.

Bitişik yazımda neyin bitişik, neyin ayrı yazılacağı

*Bu gün uzun telaffuz ediyoruz
diye, düzeltme işaretli
yazacağımız kelimeyi, yirmi yıl
sonra*

*uzun söylemez olursak,
tekrar yazılışını mı
değiştireceğiz!*

*En doğru ve en tutarlı hareket,
bu işareti
yazımdan tamamen
kaldırmaktır.*

karışık, çoğu zaman da kendi içinde çelişkili kurullarla belirtildiğinden, kuraldan hareket ederek doğru yazıma ulaşmak mümkün değildir. Kılavuzlarda, en az biri anlam kaymasına uğrayan ve birleşip yeni bir kavramı karşılayan kelimelerin bitişik yazılacağı belirtilmektedir. Nerede, hangi kelimedede anlam kayması var, hangi kelimeler bir arada yeni bir kavramı karşılıyor? Bu sorulara dilciler bile farklı cevaplar verirler. Esasen bu kurallara göre, bütün deyimlerin bitişik yazılması gerekirdi.

Bu sorunu kökünden halletmek için formül şudur: Türkçede tek başına kullanılabilen, anlamlı olan her kelime ayrı yazılmalıdır.

Bu basit kuralla ilgili bilinmesi gereken üç husus vardır:

a. Art arda gelen iki kelimededen ikisi de veya sadece biri, dilimizde kullanılmıyorsa, türkçer için bir anlam ifade etmiyorsa, bitişik yazılmalı: *herkes* (<her+kes), *çünkü* (<çün+ki) gibi.

b. Yan yana geldikleri zaman ses düşmesine veya türemesine uğrayan kelimeler bitişik yazılmalı: *kahvaltı* (<kahve+altı), *sütlaş* (<sütlü+aş), *cumartesi* (<cuma+ertesi); *affetmek* (<af+etmek), *emretmek* (<emir+etmek) gibi.

c. İlaveli tekrarlar bitişik yazılmalı: *bembeyaz*, *güpegündüz*, *çırılçırplak*, *cascavlak* gibi.

Bunların dışındaki her durumda kelimeler ayrı yazılmalıdır: *çıt kırıldım*, *oldu bitti*, *olağan üstü*, *deniz altı*, *yüz başı*, *horoz ibiği*, *yer yüzü*, *ateş böceği*, *arслан ağızı*, *göre bilmek*, *düşe yazmak*, *geli vermek*, *Akça Koca*, *Kırklar Eli*, *Pınar Hisar* gibi.

Not: Bu yazıda, savunulan yazım tarzı uygulanmıştır.